

9. Про Положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури та Положення про Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури: Указ Президента України від 05 травня 1993 р. № 155/93 (втратив чинність). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/155/93> (дата звернення: 25.06.2018).
10. Кодекс профессиональной этики адвоката, принят Первым Всероссийским съездом адвокатов 31 января 2003 года. URL: http://www.frapf.ru/documents/normative_acts/1059/ (дата звернення: 25.06.2018)
11. Правила адвокатської етики, затвержені Звітньо-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року. URL: <http://vkdk.org/wp-content/uploads/2017/07/PravilaAdvokatskoiEtiki2017.pdf> (дата звернення: 25.06.2018)
12. Савич А.С. Каждый адвокат обязан быть приличным человеком! Новая адвокатская газета. 2012. № 18 (131). URL: <http://www.advgazeta.ru/arch/131/931> (дата звернення: 25.06.2018).
13. Про затвердження у новій редакції Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону: рішення ПАУ від 17 грудня 2013 р. № 268. URL: http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/MUS21753.html (дата звернення: 25.06.2018).
14. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвержене рішенням ПАУ від 30 серпня 2014 року № 120. URL: <http://vkdk.org/wp-content/uploads/2016/07/151.pdf> (дата звернення: 25.06.2018).
15. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 24 січня 2014 р. № І-021/2014 URL: <http://vkdk.org/rishennya-i-0212014/> (дата звернення: 25.06.2018)
16. Об адвокатуре: Закон Республики Армения от 14 декабря 2004 года. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=2255&lang=rus> (дата звернення: 25.06.2018).
17. Об адвокатуре и адвокатской деятельности в Республике Беларусь: Закон Республики Беларусь от 30 декабря 2011 г. № 334 З. URL: <http://www.minjust.by/dfiles/1474252545.doc> (дата звернення: 25.06.2018)
18. Das Disziplinarrecht der Rechtsanwälte und Rechtsanwaltsanwärter (Disziplinarstatut für Rechtsanwälte und Rechtsanwaltsanwärter – DSt): Bundesgesetz vom 28 Juni 1990. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002940> (дата звернення: 25.06.2018).
19. Кодекс професійної поведінки адвокатів, затверджений Резолюцією ICC ASP/4/Res.1, прийнятою на 3-му пленарному засіданні 02 грудня 2005 року Асамблеєю держав-учасників Римського статуту Міжнародного кримінального суду. URL: http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/BD397ECF-8CA8-44EF-92C6-AB4BEBD55BE2/140125/ICCASP432Res1_Russian.pdf (дата звернення: 25.06.2018)
20. Гармаев Ю.П. Комментарий к кодексу профессиональной этики адвоката. Подготовлен для системы Консультант Плюс. 2005. URL: <http://www.advpalatakem.ru/newsite/pretender/005.php> (дата звернення: 25.06.2018)
21. Кручинин Ю.С. Проблемы в регулировании отдельных вопросов дисциплинарного разбирательства в отношении адвокатов. Адвокатская практика. 2010. № 5. С. 19–23.
22. Аулов В.К., Туганов Ю.Н. Пресекальные сроки дисциплинарной ответственности судей как антикоррупционная предпосылка. Российский судья. 2010. № 10. С.24–29.
23. Дорфман М.М. Дисциплинарное производство в отношении адвокатов – опыт израильской коллегии адвокатов. Право и политика. 2006. № 3. С. 147–151.
24. Заборовський В.В. Деякі проблемні аспекти ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2014. Вип. 28. Т. 2. С. 27–31. (стаття, фахове видання).
25. Заборовский В.В. Поводы для возбуждения дисциплинарного производства в отношении адвоката по законодательству Украины. Евразийская адвокатура. 2014. № 6 (13). С. 45–50.

УДК 347.633.1+347.9

ЕВОЛЮЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ

EVOLUTION OF A CONSTITUTIONAL RIGHT TO A HUMAN RIGHTS RESEARCH

Крушніцька О.В.,

*аспірант кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

У статті розглянуто значення, роль та співвідношення юридичної допомоги, правової допомоги та правничої допомоги, а також узагальнено еволюцію дослідження вказаних понять, враховуючи конституційні зміни та прийняття окремих нормативно-правових актів.

Ключові слова: юридична допомога, правова допомога, правнича допомога, захист, юридичні послуги.

В статье рассмотрены значение, роль и соотношение юридической помощи, правовой помощи и юридической помощи, а также обобщена эволюция исследованных понятий, учитывая конституционные изменения и принятие отдельных нормативно-правовых актов.

Ключевые слова: юридическая помощь, правовая помощь, юридическая помощь, защита, юридические услуги.

The article deals with the significance, role and ratio of legal assistance, legal aid and legal assistance, as well as the evolution of the research of these concepts, taking into account cortical changes and the adoption of separate legal acts.

Key words: legal assistance, legal aid, legal aid, protection, legal services.

Постановка проблеми. Основний Закон нашої країни задекларував право кожного на правову допомогу. Однак інші нормативно-правові акти поряд із правовою допомогою вживають схожі терміни: «юридична допомога», «юридична послуга», «захист». Використовуючи зазначені терміни, науковці та практики юридичної сфери часто ототожнюють їх, не з'ясовуючи змісту кожного. Такий підхід хибно змінює уявлення щодо цілісності системи

правової допомоги, окресленої законодавчим регулюванням її надання та забезпечення.

Актуальність нашого дослідження також полягає у тому, що реальний захист права на юридичну допомогу громадянам завжди належав до найгостріших проблем української дійсності. Упродовж останніх років це питання є предметом серйозного наукового аналізу. Конституційне прагнення розвивати і зміцнювати демократичну

державу не можна реалізувати без утвердження в суспільній свідомості і соціальній практиці невідчужуваних прав і свобод людей, нормативного закріплення їх гарантій. Держава зобов'язана проявляти активність у забезпеченні прав своїх громадян, створенні матеріальних, організаційних, соціальних, політичних та інших умов для найповнішого використання людиною своїх прав і свобод.

Отже, з огляду на сучасну перебудову інституту адвокатури, проведення судової реформи вказує на важливість дослідження відповідної еволюції конституційного права на професійну правничу допомогу.

Незважаючи на вагомість зазначеного правового інституту, в науковій доктрині залишаються дискусійними питання щодо визначення природи, змісту й обсягу права на правову допомогу, його місця в системі прав та гарантій цих прав, а в національному законодавстві немає однозначного, чіткого й послідовного підходу в різних аспектах його врегулювання, що негативно впливає на реалізацію цього та інших конституційних прав на практиці. Зокрема, на рівні правотворчої та правозастосовної діяльності залишаються такі проблеми: коло суб'єктів здійснення представництва й захисту в суді та надання правової допомоги в судовому процесі; відшкодування витрат на юридичні послуги в судовому процесі; оподаткування юридичних і адвокатських послуг тощо. Актуальність наукового дослідження проблем організації правової допомоги дедалі більше загострюється у зв'язку з прийняттям 02.06.2016 р. Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1], відповідно до якого інститут права на правову допомогу суттєво змінюється.

Стан опрацювання. Значний внесок у дослідження вказаної проблеми зробили так науковці: А.М. Бежевець, А.В. Вишневецький, С.В. Гончаренко, Д.В. Гончар, К.І. Морева, С. Немченко, М.О. Польська, В.І. Форманюк, О.Г. Яновська та інші.

Метою статті є аналіз еволюції конституційного права на професійну правничу допомогу, а також проведення співвідношення юридичної, правової та правничої допомоги.

Виклад основного матеріалу. Особливість права на правову допомогу – це те, що воно є невід'ємною складовою частиною механізму реалізації, гарантії та захисту прав і свобод людини й громадянина, тобто безпосередньо пов'язане з ефективністю та якістю забезпечення інших прав, свобод і законних інтересів людини, є безумовною їх гарантією.

Перш ніж перейти безпосередньо до еволюції дослідження конституційного права на професійну правничу допомогу, треба, насамперед, визначити, що ж являє собою правова допомога. Тож на початку нашого дослідження маємо зазначити, що в українському законодавстві вживаються такі терміни, як правова допомога, юридична допомога, захист, безоплатна допомога, первинна та вторинна правова допомога, тож треба чітко розуміти такі поняття.

Ще під час обговорення проекту КПК України А.М. Бірюкова звернула увагу учасників засідання на те, що в різних статтях проекту КПК по-різному розуміються терміни «захист», «правова допомога», «допомога», «безоплатна допомога» [2, с. 5].

Відсутність чіткого розмежування терміна «юридична послуга» і термінів «правова допомога» і «юридична допомога» призвело, за нашими спостереженнями, до висновків окремих авторів та цілих установ до того, що законодавство України закріплює фактично потрібну систему правової допомоги. За їх доказами, одна з них – система правової допомоги, в основі якої лежать закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та «Про нотаріат», друга – система правових послуг, яка ґрунтується на нормах Цивільного кодексу України, а третя – система соціально-юридичних послуг, які надаються відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [3, с. 145].

Є погляди щодо дуалізму у визначенні поняття правової та юридичної допомоги у вітчизняному законодавстві:

«Через те, що на сьогодні в законодавстві України існує дуалізм у визначенні поняття правової та юридичної допомоги (у ст. 59 Конституції України використовується термін «правова допомога», в ст. 44 старого Кримінально-процесуального кодексу України – «юридична допомога», а в новому Кримінальному процесуальному кодексі України вживається термін «захист»), то можна зробити висновок, що всі ці терміни вживаються законодавцем як синоніми» [4, с. 505].

Пропозиція авторів такого твердження така: «З метою узгодження законодавства із Конституцією України, а також уникнення плутанини при з'ясуванні змісту терміна «правова допомога» доцільно уживати те поняття, яке зазначене у Основному законі». На наш погляд, недоцільно звужувати обидві категорії до однієї, оскільки за наявності зв'язку між ними вказані категорії не синонімічні. Так, наприклад, у радянській юридичній літературі терміни «правова допомога» та «юридична допомога» не були синонімічними і не збігалися за змістом [5, с. 89].

У цьому напрямі зауважимо, що на нормативному рівні право на юридичну допомогу було закріплене ще у Конституціях СРСР 1936 р. (ст. 111) та 1977 р. (ст. 158), а спеціальним законом, який регулював механізм надання такої допомоги на професійній основі, був Закон СРСР «Про адвокатуру в СРСР» (1979 р.) [7, с. 75].

Саме на цій підставі юридична допомога ототожнювалась із допомогою адвоката, а право на юридичну допомогу – з правом на допомогу адвоката у цивільних та кримінальних справах. Одночасно за аналізом змісту відповідних нормативних актів робимо висновок, що правовою вважалася допомога в межах договірних відносин між державами з питань співробітництва установ юстиції щодо надання допомоги у цивільних, сімейних і кримінальних справах.

Сукупність же заходів із громадянами, службовими особами, організаціями, підприємствами, установами тощо для правильної орієнтації в чинному законодавстві, виховання звички свідомого виконання правових норм, зміцнення законності визначалася як юридична допомога [3, с. 146].

У наш час в українському юридичному термінологічному словнику юридична допомога визначається як сукупність заходів із надання правових послуг юридичним та фізичним особам, має на меті правильну їх юридичну орієнтацію у різноманітних правових ситуаціях [6].

Для зіставлення зауважимо, що російський «Большой юридический словарь» не розрізняє значень «правова» та «юридична допомога», оскільки визначає що правова (юридична) допомога – це державна, недержавна (приватна, комерційна) діяльність кваліфікованої допомоги фізичним та юридичним особам у розумінні, правильному застосуванні та дотриманні законодавства, консультації з юридичних питань та питань права, що спрямовані на захист та сприяють дотриманню прав і законних інтересів громадян [6, с. 255].

Окремі науковці взагалі доводять необхідність зашифрування за терміном «правова допомога» смислу, що надається йому в міжнародному праві, а для позначення виду допомоги особі у правовій сфері використовувати словосполучення «юридична допомога особі» [7, с. 63].

У кримінальному процесі вживають термін «захист». У проблемі співвідношення понять захисту та правової допомоги виваженою є позиція Т.В. Варфоломєєвої, яка зазначає: «Конституція України розрізняє поняття захисту та правової допомоги, й абсолютно правильно, оскільки за змістом це різні поняття, відмінні один від одного види правової діяльності» [8, с. 3]. Підтримуючи наведене твердження на вказаний аспект правової допомоги, одночасно зупиняємося на думці про необхідність конкретизації змісту правової допомоги.

Як пише П.О. Фадеєв, термін «правова допомога» потребує розгляду у двох площинах: на національному

(внутрішньодержавному) та міжнародному (міждержав міждержавному) рівні. У першому випадку особа, будучи суб'єктом кримінального процесу, через державні органи за допомогою захисника або самостійно реалізує свої права, у другому – особа, за окремими виключеннями, переважно через держави, що є суб'єктами міжнародного права, забезпечує захист своїх прав і свобод [9, с. 74].

У Конституції України гарантується саме допомога правова, що робить названий підхід некоректним та додатково свідчить про необхідність розмежування цих понять. До речі, науковці зазначають, що до прийняття Конституції України 1996 р. необхідності для такого аналізу не було, оскільки у законодавстві була закріплена prerogative адвокатури на надання юридичної допомоги громадянам і організаціям та організаційні форми діяльності адвокатури. На нашу думку, це не є причиною виникнення названої проблеми, бо її суть полягає не у тому, хто надає допомогу, а який її сутнісний зміст.

Таким чином, відсутність чіткого визначення поняття «юридична допомога» як у законодавчих актах, так і у наукових дослідженнях підштовхує до пошуку такої дефініції на основі розкриття логістичного значення слова «юридичний» із метою виявлення змісту означеної допомоги.

Переходячи безпосередньо до еволюції дослідження конституційного права на професійну правничу допомогу, треба сказати, що еволюцію прав людини розглядають через їх покоління виникнення.

Зокрема, право на судовий захист, елементом якого виступає право на правову допомогу, належить до першого покоління прав людини, особливістю якого вважається базування на негативній концепції свободи. Відповідно, права людини першого покоління – це права, які, передусім, спрямовані на захист людини від неправомірного втручання в її свободу з боку держави.

Що ж до права на безоплатну правову допомогу, що гарантується державою окремим категоріям громадян у чітко визначених законом випадках, то вказане зобов'язання має характер соціально-економічного, є проявом формування не тільки правової, а й соціальної держави і може бути умовно віднесено до другого покоління прав людини.

Умовність такого віднесення полягає в тому, що історично це право з'являється значно пізніше (коли сучасні держави перейшли до такого етапу свого розвитку, коли ставиться за мету побудова не тільки правової, а й соціальної держави), ніж класичний перелік соціальних і економічних прав другого покоління. Іншими словами, вважати належним право на безоплатну правову допомогу до другого покоління прав людини можна, перш за все, через позитивний характер зобов'язань держави: держава, реалізуючи свої суверенні права, має взяти на себе зобов'язання зі створення гарантій забезпечення права на безоплатну правову допомогу. З одного боку, юридична допомога – продукт соціальної держави, а з другого – механізм, який сам забезпечує функціонування держави загального благоденства [10].

Отже, право на правову допомогу має розглядатися як природне невідчужуване право особистості (право на правову допомогу в суб'єктивному сенсі), що належить до першого покоління прав людини і за своєю суттю є громадянським правом. Право на правову допомогу в суб'єктивному сенсі являє собою встановлену законом невід'ємну і невідчужувану змогу отримувати в установленому законом порядку професійну допомогу з питань правового характеру.

Переходячи безпосередньо до аналізу Конституції України, треба зазначити, що до офіційного оприлюднення Конституції України 1996 р. використовувався термін «юридична допомога», але внесення в ст. 59 Конституції України поняття «правова допомога» спонукало законодавця поступово в нормативно-правових актах замінювати юридичну допомогу на правову.

Так, наприклад, у КПК 1961 р. використовувались обидва терміни, причому щодо адвоката застосовувався термін «юридична допомога», а в тих випадках, коли йшлося про фахівців галузі права, – «правова допомога» [11, с. 363].

Забезпечення реалізації права на правову допомогу стало не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 р. [12], Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. [13], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [14].

2 червня 2011 р. Верховною Радою України було прийнятий Закон України «Про безоплатну правову допомогу», який набрав чинності 9 липня 2011 р. Вказаний Закон визначає зміст права на безоплатну первинну та вторинну правову допомогу, порядок реалізації права на безоплатну правову допомогу, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги [15].

5 липня 2012 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [16], який має на меті підняти роль адвокатури в суспільстві як гаранту забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина та інституту із забезпечення реалізації права особи на правову допомогу.

Останніми змінами з червня 2016 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1], яким конституційне право на правову допомогу було редакційно замінено на право на професійну правничу допомогу. У зв'язку з цим набуває особливої актуальності виявлення змісту права на безоплатну професійну правничу допомогу, а також перспектив законодавчого врегулювання механізмів його реалізації.

Власне, на думку ініціаторів таких змін до Конституції України, заміна терміну «правова допомога» на «правничу допомога» зумовлена, насамперед, стандартами української мови, які визначають, що прикметник, застосований для позначення відповідного виду допомоги, походить від іменника, що позначає саму професію особи, яка надає таку допомогу. Іменником для позначення особи, яка надає послуги у сфері права (у юридичній сфері), є слово «правник». Отже, саме особи, що належать до правничої професії, надають професійну правничу допомогу [17].

Тобто законодавець розмежовує терміни «правова» і «правничу» (або юридична) допомога саме залежно від суб'єкта надання допомоги.

Можна зробити висновок, що внесення цих змін до Конституції України мало на меті не звуження або ж розширення змісту права на правову допомогу, а саме узгодження термінології зі стандартами української мови. А тому за законами формальної логіки конституційні категорії «професійна правничу допомога» та «правова допомога» варто вважати синонімічними.

Треба звернути увагу, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура (ч. 1 ст. 1312 Конституції України [18]). Враховуючи положення цієї статті, можна дійти висновку, що українським парламентом було обрано концепцію монополізації надання професійної правничої допомоги саме адвокатами.

Також важливо, що законодавцем встановлено тривалий перехід до моделі виключного надання адвокатами професійної правничої допомоги. Так, представництво інтересів громадян адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 р., у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 р., у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 р. (п. 11 ч. 161 Перехідних положень Конституції України [18]).

Своєю чергою, законодавцем визначені винятки у виключному становищі адвокатів у системі надання профе-

сійної правничої допомоги. Конституційними положеннями передбачено, що законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Що стосується окремих категорій справ, як-от спори щодо захисту соціальних прав та малозначні спори, на нашу думку, вони є досить дискусійними. Адже ці види спорів є досить оціночними і без належного нормативного врегулювання можуть становити загрозу неоднакового застосування та тлумачення норм Конституції України.

Поряд із цим законодавець не зумів підійти комплексно та послідовно до запровадження оновленого інституту безоплатної професійної правничої допомоги, адже Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [16], Закон України «Про безоплатну правову допомогу» [15], Цивільний процесуальний кодекс України [19], Кримінальний процесуальний кодекс України [20], Кодекс адміністративного судочинства України [21] не оперують категорією «професійна правнича допомога». Також не ухвалено закону, який з'ясував би зміст понять «малозначні спори» та «спори щодо захисту соціальних прав». Нині навіть не зареєстровано законопроект, яким би можна було врегулювати вищезгадані правові прогалини.

Якщо аналізувати еволюцію нормативного закріплення поняття професійної правничої допомоги, то ст. 59 Конституції України до внесення змін від 2 червня 2016 р. містила саме поняття права на правову допомогу.

Свою чергою, перше офіційне тлумачення цього права було дане Конституційним Судом України у його Рішенні від 16 листопада 2000 р. № 13-рп/2000 у справі за конституційним зверненням громадянина Г.І. Солдатова щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України, ст.ст. 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника). Так, у п. 5 вищезазначеного Рішення право на правову допомогу було визначено як гарантовану Конституцією України змогу фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги [22].

Схожий підхід було використано у прийнятому 2 червня 2011 р. Законі України «Про безоплатну правову допомогу», де правова допомога визначалася як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення, тоді як безоплатна правова допомога – як правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається коштом Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел (п.п. 1, 3 ч. 1 ст. 1 вищезазначеного Закону) [15].

Отже, легальний зміст поняття «правова допомога» Конституційним Судом України та законодавцем роз'яснено через категорію «правові послуги», що, на думку окремих правників, є некоректним.

Так, у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України до законопроекту № 4406 від 24 квітня 2009 р. наголошено, що категорії «допомога» та «послуга» відрізняються одна від одної. Адже перша означає стан задоволення певної потреби, а друга – дію, результатом якої є задоволення певної потреби. У цьому контексті варто звернути увагу, що у ст. 59 Конституції України використано поняття «безоплатна правова допомога», а не «безоплатні правові послуги» (хоча вони і є близькими за змістом). Доречно також зазначити, що поняття «послуги» використовується у цивільному законодавстві України. Надання послуг, у тому числі правових, є різновидом підприємницької діяльності. Тому, на думку Головного науково-експертного управління Верховної

Ради України, у конституційних приписах мається на увазі більш широка підтримка певних осіб у питанні захисту їх прав, ніж надання безоплатних правових послуг [23].

Відповідно, нині сучасним завданням законодавця є наповнення змістом права на правову допомогу в усіх сферах суспільного життя і, насамперед, у сфері кримінального судочинства. Самої наявності закону про захист цього права замало, необхідно удосконалити наявну систему надання правової допомоги шляхом створення дієвого механізму реалізації вказаного права з метою забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Отже, юридична допомога – це аргументована законодавством, правовими нормами та/чи практичним їх застосуванням, конкретизована правознавчим змістом допомога, спрямована на забезпечення реалізації, захисту або відновлення конкретного права чи свободи людини, громадянина, особи.

Запропоноване нами визначення означає, що юридична допомога – це не будь-яка допомога, а лише та, що має нормативний характер, тобто для надання якої існує та ідентифікована надавачем законодавча підстава.

Наведене приводить до визначення правової допомоги. Правова допомога – будь-який вид чи сукупність видів юридичної допомоги, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини, особи, громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення.

За перенесенням викладених пояснень на поняття «правова допомога» та «юридична допомога» можна зауважити, що правова допомога є більш широким, а юридична допомога (чи сукупність її видів) – вузьчим поняттям: правова допомога охоплює всі види юридичної допомоги. Визначаючи співвідношення правової та юридичної допомоги, говоримо про ціле та частину.

Висновки. Враховуючи все вищезазначене, можна діяти таких висновків:

- право на правову допомогу – особисте, природне, невідчужуване право особи, що належить до першого покоління прав людини, а отже, вимагає обмеження втручання з боку держави в цю сферу правових відносин (крім права на безоплатну правову допомогу), тобто з боку держави необхідне визнання, гарантування та захист цього права, але аж ніяк не встановлення на конституційному рівні імперативу щодо форми допомоги (правова або правнича), кола суб'єктів, яких особа вправі обрати своїми представниками в суді;

- право на правову допомогу за своїм змістом та обсягом є ширшим, ніж право на правничу допомогу, відповідно, внесені конституційні зміни обмежують зміст та обсяг права особи в тому розумінні, як воно було закріплене до зазначених змін;

- у зв'язку з тим, що право на правову допомогу спрямоване на задоволення потреби людини в реалізації її правового статусу, вказане обмеження певною мірою впливає на реалізацію, гарантованість та захист інших прав, свобод та законних інтересів;

- внесені зміни породжують виникнення безлічі невіршених правових питань, які потребуватимуть законодавчого врегулювання: гарантованість інших видів правової допомоги, в тому числі безоплатної первинної допомоги; визначення винятків щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена (ст. 131-2 Конституції); представництво особи для вирішення і розв'язання спорів в інших державних органах; представництво юридичних осіб у судах та інших державних органах керівником, штатним юрисконсультлом, так само представництво державних органів та органів місцевого самоврядування тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-V111. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.
2. Бірюкова А.М. Треба захищати інститут захисту в новому КПК. Адвокат. 2012. № 1(136). С. 5.
3. Хмелевська Н.В. Розмежування понять «правова допомога» та «юридична допомога» як основа цілісної системи правової допомоги. Вісник Академії адвокатури України. 2012. № 3 (25). С. 145–148.
4. Удод М.В. Щодо поняття правова допомога [Текст] / М.В. Удод, Ю.Г. Рябчиць. Вісник Донецького національного університету, сер. В: Економіка і право: вип. 1. Т. 2. 2011. С. 502–506.
5. Юшкевич Г. Надання правової допомоги як вид соціальних послуг. Право і безпека. 2009. № 1. С. 89–91.
6. Большой юридический словарь / ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. М.: ИНФРА, 2004. 704 с.
7. Панченко В.Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Красноярск, 2004. 210 с.
8. Варфоломеева Т.В. Суб'єкт надання правової допомоги. Адвокат. 2001. № 6. С. 3–5.
9. Фадеев П.О. О понятии правовой помощи личности в уголовном процессе. Уголовный процесс. 2002. № 1. С. 73–75.
10. Goriely T. Making the Welfare State Work: Changing Conceptions of Legal Remedies within the British Welfare State. The Transformation of Legal Aid: Comparative and Historical Studies; Ed. by F. Regan, et al. Oxford; New York : Oxford University Press, 2002. P. 89.
11. Немченко С. Теоретико-правові основи правової допомоги. Митна справа. 2014. № 6 (96). С. 362–367.
12. Загальна декларація прав людини: Прийнято резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. 2-е вид. К.: Юрінформ, 1992. С. 18–24.
13. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Прийнято резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р. Права людини: зб. док. / Укл. В.С. Семенов, О.Н. Ярмиш та ін. Х.: Ун-твнутр. справ, 1997. С. 4–25.
14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний вісник України. 2006. № 32. С. 270.
15. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. №3460-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-1/>
16. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VII. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
17. Пояснювальна записка до Проекту Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=57209&pf35401=373303>.
18. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
19. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
20. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Офіційний вісник України. 2012. № 37. Ст. 1370. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
21. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14. Ст. 87. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
22. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатов Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника): Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 р. № 13-рп/2000. Офіційний вісник України. 2000. № 47. Ст. 2045.
23. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України до Проекту Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (реєстр. №4406). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=35120&pf35401=143003>